

малу студију о неколико минута филма и о једној значајној историјској личности - Хинденбургу. Уочљиво су одвојене спољашња и унутрашња критика документа и анализа садржаја која неминовно захтева велико стучно знање. Оваква врста анализе је утолико компликованија уколико је обим тог знања, односно број других врста историјских извора, мањи.

Рад Артура Марвика „Архивски филм као изворна грађа” /75 - 79/ је, очигледно, настао из ауторових истраживања и искустава у припреми серије „Рат и друштво”. Четири фазе на које А. Марвик дели делатност сваког историчара је неопходно применити и при критичкој обради филма. Чињеница је да су и у овој врсти документа, као и у неким другим, уочљива „свесна сведочанства” и „несвесна сведочанства”. Марвик све то наглашава да би гледаоца упutio да размишља о вредности и месту филма међу осталим историјским документима.

Вероватно најинтересантнији - не само зато што је најсавременији - је чланак Збигњева Чечот-Гаврака: „Ка једној општој теорији филмованог документа /80 - 84/. И док се у

неким претходним радовима назире дилема да ли филм треба прогласити „додатним” или „резервним” историјским извором Чечот-Гаврак, позивајући се на Б. Матушевског, истиче предности филмованог документа, супротставља га усменој комуникацији и сматра га средством које у објективним савременим или будућим околностима неће увек бити у сенци књига.

Радови у овом зборнику су - изузевши први - настали у ближој или даљој прошлости. Истина, мало је њих окрњено временом те сваки, почевши од Матушевског, из 1898. године, до последњег, Чечот-Гавраковог, из 1974. године, носи значајна сазнања и идеје. Њихов значај је утолико већи што је ова врста методолошких проблема у нас, скоро, заповишена. Зато ова књига представља значајан путоказ у изучавању ове врсте историјских извора. Имајући у виду разне похаре савременог доба и још увек неприступачне фондове у разним архивима, изучавање филма као историјског извора не би требало и даље да буде занемаривано.

Љубодраг П. Ристић

ЂОРЂЕ СТАНКОВИЋ, ИСКУШЕЊА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ИСТОРИОГРАФИЈЕ, БЕОГРАД, РАД, 1988. 286

Југословенска држава управо навршава седам деценија постојања, испуњеног бурним догађајима, многим контроверзама и преиспитивањима. Значајан део у општим научним прегнућима у изучавању југословенске историје дала је и историјска наука која је пратила све саставне елементе процеса формирања и трајања неке државе.

Неким од тих одредница бави се и Ђорђе Станковић у књизи „Искушења југословенске историографије”. То је, у ствари, дело историјских есеја, полемика, критика и разговора о Николи Пашићу, раније већ објављених у различитим часописима и публикацијама, а сада груписаних на једном месту. То су радови ширег тематског круга, али истове-

тног теоријско-методолошког полазишта, обликовани у чврсту композициону целину.

У чему се састоје искушења о којима се пише и да ли их, уопште, има? Неоспорна је чињеница, а то и сам писац у инспиративном предговору истиче, да је наша савремена историјска наука захваћена кризом и многоструким поделема, као и друштво које проучава. Сигурно је да је, и са научног и са друштвеног аспекта, неопходно утврдити резултате историјских учинака вишедеценијског постојања Југославије са становишта целине и са становишта њених саставних делова. То је свакако велики изазов и за историју и за историчаре, а у функцији је развоја и науке и друштва.

Искушења, дакле, има. Она су вишеверсна и обухватају многе облике наше стварности. Историјска наука се налази на раскршћу између традиционалних схватања и опција и нових усмерења, пре свега ка изучавању социјалне историје, уз коришћење достигнућа сродних научних дисциплина. Искушења су и у способности истраживача да дубље продиру у интегрално проучавање конкретног историјског друштва. Наиме, то Станковић често истиче, у савременој југословенској историографији, као доминантна форма истраживања и формирања историјске свести, наметнула се политичка историја, што је у одређеној мери успоравало интензивније проучавање проблема и „разбијање појединачних и колективних искључивости и догматике”.

Књига има три тематски заокружена поглавља. У првом, под називом „Теоријска преиспитивања”, концентрисани су текстови, укупно шест, којима је заједничка карактеристика указивање на чињеницу да

у савременој југословенској историографији нема студиозног понирања у свеобухватно истраживање друштва у његовој историјској димензији. Аутор посебно наглашава значај социјалне историје, залажући се за проширивање теоријско-методолошког поља изучавања процеса, збивања и људи који су у њима учествовали као историјски субјекти и носиоци друштвених, нарочито револуционарних, преврата. Истичући значај социјалне историје, аутор напомиње да она изграђује критичку историјску свест највиших научних домета, а њено основно методолошко полазиште је истраживање историје власти тог друштва у његовој интегралности, што значи у тоталном свеобухвату најзначајнијих вредности испитиване појаве, враћајући проучавање човекове прошлости у друштвени контекст. У том смислу је значајна примена метода историји сродних друштвених наука, социологије на првом месту.

Занимљива су и запажања о крајностима постојећих оквира методолошког уобличавања историографије. На једној страни је персонализована историја традиционалне политичке историографије, а на другој, догматска марксистичка оријентација која гради историјску свест у којој нема „делатних људи и историјских личности”. Посебно су значајне примедбе о превладавању ове прве у југословенским средњошколским уџбеницима историје, где се у неким, национална историја потискује до заборава, а у другима се одржава „латентна националистичка тензија”.

У том смислу треба истаћи чланке „Социјална историја и ли-

чност" (52-69) и „Раскршћа југословенске историографије" (97-116).

Други део књиге, Традиција и иновација, представља, у ствари, преглед критичарског рада аутора. Наиме, објављено је једанаест критика најновијих књига југословенске историографије, раније већ штампаних у НИН-у, ЛИЧ-у и часопису „Наше теме", у периоду од марта 1984. до новембра 1987. године. Заједничка нит свих критика је Станковићева тежња да приказивањем одабраних дела савремене продукције, искристалише однос социјално-историјских интерпретација и традиционалних анализа и схватања историјске науке. То је, наравно, у складу са жељом да историјско искуство треба осмислити рационалним знањем науке, на бази хеуристичког прикупљања свих историјских извора, уз проверу њихове веродостојности и аутентичности.

Станковићева мисао у овим одабраним приказима је прецизна и јасна, са уочавањем суштине обрађене материје. Указује се на главне захтеве и домете појединих истраживача, не пренаглашавајући значај или умањујући недостатке. Посебно се, по нашем мишљењу, доследним критичким односом истичу критике књига „Савезници и југословенска ратна драма" Веселина Ђуретића (169-179) и „Анте Трумбић. Политичка схваћања и дјеловање" Ива Петриновића (209-222). Станковић је одмерено изнијансирао неке своје поставке изучавања, како целине југословенског културног и научног процеса, тако и целине доминантних токова наше историје, отворено се супротстављајући делима насталим из уских, често по-

литикантских, побуда са ограниченим дOMETИМА.

Трећи део књиге, Расправе и разговори о Николи Пашићу, Обухвата две расправе: „Никола Пашић и стварање албанске државе" (225-238) и „Психолошки лик Николе Пашића" (270-286) и три интервјуа, у чијем је центру, као повод, Никола Пашић, а у ствари је то след ауторових размишљања о историји, њеним поставкама у односу према окружујућој стварности. Истиче се одређење да научник не сме да оправдава неки унапред задати, било национални било политички, циљ, јер онда резултати његових истраживања функционишу као идеологија. Што се Пашића тиче, свакако је занимљиво разматрање о његовом психолошком лику у упозоравање на искуства психологије и психоаналитичких биографија и њихову примену у модерно конципираној историјској науци.

Књига „Искушења југословенске историографије" свакако је вредан допринос преиспитивању теоријско-методолошких полазишта историје, како би се отклониле сметње за продор иновација. Она је и покушај да се укаже на одређену приврженост догмама, због осигурања егзистенције на лествици друштвене хијерархије. Као најбоља илустрација места и задатка историје као научне дисциплине, нека нам послужи ова пишчева мисао: „Њен хуманистички и друштвени активizam мора да слама ирационално и митско у нашој колективној историјској свести и превазилази потребе свакодневног политичког прагматизма".

Коста Николић